

2. Зубец А.Н. Маркетинговые исследования страхового рынка - М.: Центр экономики и маркетинга, 2001. – 206 с.
3. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками. – К.: Ника-Центр, 2005. – 600 с.
4. Гоцуляк С.А., Залетов А.Н., Перетяжко А.И., Шевченко В.И. Страховое дело в Украине: состояние, тенденции, перспективы. – К.: Международная агенция “BeeZone”, 2005. – 416 с.
5. Основні показники діяльності банків України на 1 березня 2005 року//Вісник Національного банку України. – 2005. - №4. – с.68
6. Основи актуарних розрахунків: Навчально-метод. посіб./ За ред. чл. Українського Товариства актуаріїв І.О.Ковтуна. – К.: Атіка, 2004. – 328 с.
7. Старостіна А.О., Кравченко В.А. Ризик-менеджмент: теорія та практика: Навч. посіб. – К.:Політехника, 2004.– 200 с.

УДК 368

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СТРАХОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.

Г.Б. Поргішук

Тернопільський державний економічний університет (м. Тернопіль)

Фінансові втрати підприємств у випадку виникнення непередбачених ситуацій (аварії, природні катаклізми тощо) можуть бути досить великими і потребують пошуку ймовірних засобів захисту від збитків. Такий захист можливий за умови застосування механізму страхування, сутність якого полягає в перерозподілі збитків між учасниками страхових відносин.

Страховання є одним із механізмів збалансованого підходу до природокористування, гарантій відшкодування збитків та інвестицій у високоризикові види технологічних процесів. Потреба в розвитку страхової діяльності в сфері охорони навколишнього природного середовища зумовлюється практичною неможливістю підприємствах й організацій, які завдають шкоду довкіллю, або яким завдана ця шкода, нести оперативну фінансову відповідальність щодо компенсації збитків і ліквідації наслідків аварій і катастроф, тощо через відсутність необхідних коштів. Страховання дозволяє створити механізм акумулювання коштів для фінансування як запобіжних заходів, так і наступного відшкодування втрат, що виникають при страхових випадках.

Механізм екологічного страхування може стати інструментом регулювання й управління ризиком з можливістю значного зниження заподіяної шкоди навколишньому природному середовищу. Застосування цього страхування може бути ефективним доповненням до традиційних способів економіко-правового регулювання взаємин суспільства і природи як на глобальному, так і на локальному рівнях.

В економічній літературі екологічне страхування трактується як страхування відповідальності підприємств — джерел підвищеної екологічної небезпеки, або власників „раніше забруднених” об'єктів, що становлять потенційну екологічну загрозу [1].

Слід зазначити, що страхування відповідальності за забруднення навколишнього природного середовища найбільш ефективно відповідає інтересам підприємств і суспільства щодо захисту здоров'я людей та інтересів суб'єктів господарювання і держави. Проте цей вид страхування в Україні не набув достатнього розвитку, а причиною цього, на нашу думку, є, насамперед, недостатній рівень нормативно-правового забезпечення. Юридичні гарантії відшкодування збитків, заподіяних внаслідок забруднення довкілля та зниження якості природних ресурсів у необхідних обсягах не забезпечені.

Ми вважаємо, що суб'єктами екологічного страхування можуть бути фізичні та юридичні особи, а об'єктами - будь-який екологічний ризик, що справляє негативний вплив на навколишнє природне середовище, завдає потенційні економічні збитки, спричинені забрудненням виробничими, побутовими, транспортними засобами та іншими відходами.

Досвід ряду зарубіжних країн (США, Англії, Франції, Голландії, Швеції) свідчить, що, відповідно до порядку страхування відповідальності за шкоду, заподіяну навколишньому середовищу, яке було запроваджене в 60-і роки, екологічні збитки мають відшкодувати

підприємства, винні у забрудненні довкілля, що передбачено нормами цивільного права і забезпечено спеціальними страховими фондами [2; 3].

Системи екологічного страхування, що функціонують у цих країнах, є основою економічного механізму компенсації екологічного збитку, завданого навколишньому природному середовищу аваріями (залповими викидами і скидами) та катастрофами. Цей механізм ґрунтується на гнучкій системі страхових (резервних) екологічних фондів, відповідних систем обов'язкового (державного) і добровільного екологічного страхування, що здійснюється в різних формах (змішане, комплексне), а також екологічної відповідальності.

У розвинутих країнах страхування використовується як найважливіший ринковий інструмент, який гарантує захист майнових інтересів громадян, господарюючих суб'єктів і держави, за рахунок акумулювання коштів знижує навантаження на бюджет з відшкодування збитків при виникненні страхових випадків.

В Україні застосування екологічного страхування набуває актуальності з огляду на те, що великі обсяги відшкодувань і штрафних санкцій, які мали б сплатити підприємства — винуватці екологічних аварій, значно перевищують їхні фінансові можливості. За таких умов це страхування, на наш погляд, необхідно розглядати як невід'ємний елемент фінансового забезпечення охорони довкілля.

Водночас, ми вважаємо, що при здійсненні екологічного страхування, слід дотримуватися головного принципу, який полягає у тому, що підприємствам - винуватцям підвищеної екологічної небезпеки і ризику надається право вільного вибору способу резервування коштів на компенсацію збитку від екологічних аварій. Крім того, в обов'язковому страхуванні, на нашу думку, доцільно передбачати наявність мінімальних фінансових гарантій відшкодування збитків. Можливо, у тершу чергу варто передбачити часткове відшкодування збитку страхувальником, тобто не увесь обсяг відповідальності перекладати на страховика. Це доцільно робити для того, щоб підприємство хоча б частково знаходилося в безпосередній залежності від власного рівня екологічної небезпеки.

На нашу думку, екологічне страхування може здійснюватися в обов'язковій і добровільній формах. Вибір форми страхування може залежати від суб'єктів страхування та категорій страхувальників. Обов'язкове екологічне страхування бажано проводити на випадок екологічних аварій (катастроф), які можуть статися в результаті виробничої й невиробничої діяльності, стихійних лих, що призвели до значних разових перевищень рівнів викидів (скидів) забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, порівняно з встановленими нормативами.

Запровадження обов'язкового страхування в Україні відповідає одночасно інтересам держави і суб'єктів господарювання. Обов'язковою умовою збереження цього балансу інтересів є зіднесення внесків з екологічного страхування на валові витрати (робіт, послуг). Зазначений порядок доцільно розробляти з урахуванням мінімізації збільшення собівартості продукції.

Ми вважаємо, що система обов'язкового екологічного страхування має виконувати такі функції:

- надання підприємствами за рахунок коштів страхового товариства реального відшкодування можливого збитку, завданого навколишньому природному середовищу внаслідок аварій та інших непередбачених випадків;
- контроль за проведенням природоохоронної політики;
- надання правового захисту у випадках забруднення природного середовища підприємствами;
- стимулювання діяльності підприємств у сфері розробки екологічно безпечних технологій, фінансування запобіжних природоохоронних заходів у регіонах.

Крім цього, доцільно забезпечити методичний супровід системи обов'язкового екологічного страхування, що передбачає оцінку екологічного ризику суб'єктів господарювання, формування системи страхових нормативів екологічного аудиту виробничих об'єктів для цілей обов'язкового екологічного страхування.

Для успішного запровадження системи обов'язкового екологічного страхування необхідна відповідна інформаційна підтримка. Запровадження системи обов'язкового екологічного страхування, на нашу думку, дасть змогу:

- по-перше, гарантованого відшкодування збитку через аварії з екологічними й соціально-економічними наслідками всім зацікавленим сторонам;

- по-друге, забезпечення усунення екологічних наслідків аварій у найкоротший термін;
- по-третє, забезпечення фінансової стійкості підприємств у випадку аварій;
- по-четверте, зниження екологічного ризику підприємств за рахунок посилення контролю за їхньою виробничо-господарською діяльністю й додатковим фінансуванням робіт, спрямованих на захист навколишнього природного середовища з позагалузевих джерел.

Запровадження обов'язкового екологічного страхування можливе за умови прийняття Верховною Радою України відповідного закону. Закон з екологічного страхування в Україні має враховувати запропоновані нами підходи, що сприятиме зміцненню фінансового забезпечення охорони навколишнього природного середовища.

Другою формою є добровільне екологічне страхування, яке може здійснюватися на комерційній основі і нами розглядається як вид підприємницької діяльності. Ним можуть займатися відповідні страхові компанії.

Для підприємств (страхувальників) екологічне страхування дає можливість:

- створювати фінансовий резерв для подолання наслідків аварії і відшкодування збитків потерпілим особам та організаціям (що особливо актуально, зважаючи на несприятливу економічну ситуацію), а також юридичну підтримку за претензіями, позовами (страхова компанія відхиляє неправомірні претензії до страховика й оплачує лише фактичні збитки);
- здійснювати фінансування за відсутності страхових випадків, запобіжних заходів, спрямованих на підвищення безпеки та протиаварійної стійкості об'єкта, а також розподілу ризику (збитки, які були занадто відчутні для одного страховика, можуть розподілятися по всій системі страхування).

У добровільному страхуванні сума, на яку застрахована відповідальність, нічим не обмежується. Однак така сума не має перевищувати можливі наслідки аварійного забруднення. Це пояснюється тим, що система екологічного страхування має інтегруватися в механізм регулювання природокористування усіма своїми функціональними напрямками. Наприклад, служба екологічного аудиту могла б розробляти й налагоджувати механізм оцінки наслідків страхових випадків. Надалі страхувальник і страховик визначають свої відносини на умовах взаємної угоди.

ВИСНОВКИ

З огляду на вищевикладене, на нашу думку, науково обґрунтоване й чітко організоване екологічне страхування дасть змогу:

- об'єктивно оцінити стан навколишнього природного середовища на підприємстві та за його межами, розробити прогноз впливу на довкілля, визначити основні причини його виникнення як при нормальній експлуатації устаткування, так і у випадку надзвичайних ситуацій;
- залучити за рахунок коштів позабюджетних джерел науково-дослідні установи до оцінки технічного й технологічного рівня виробництва, визначити ймовірність виникнення ризику на підприємстві і на цій основі розрахувати розміри страхових тарифів;
- забезпечити компенсацію збитків, заподіяних аварійним забрудненням навколишнього природного середовища підприємству, а також третім особам;
- залучати інвесторів та гарантувати компенсацію матеріальних збитків у разі виникнення нештатних (аварійних) ситуацій на промислових об'єктах;
- залучати комерційні структури, зокрема, страхові компанії, з метою підвищення екологічної й технологічної безпеки, фінансування інноваційних проектів за рахунок їх прибутку та резерву запобіжних заходів.

1. Кашенко О.Л. Фінансово-економічні основи природокористування. – К.: Вища школа. – 1999, – 304 с.
2. Кашенко О.Л. Фінанси природокористування. – Суми. -1999. -421с.
3. Національна доповідь України про гармонізацію життєдіяльності суспільства у навколишньому природному середовищі // Спеціальне видання до 5-ї Всеєвропейської конференції міністрів навколишнього середовища “Довкілля для Європи”. – К., 2003. -125 с.